

Коврига Ю.В., викладач

*Харківський національний аграрний університет імені В.В.Докучаєва
Науковий керівник – Андрущенко О.А., д-р.філол.наук,
професор ХНПУ імені Г.С.Сковороди*

ПОДВІЙНЕ КОДУВАННЯ РОМАНУ Л. УЛИЦЬКОЇ «КАЗУС КУКОЦЬКОГО»

Л. Улицька є яскравим представником сучасної белетристичної прози. В її творах розкриваються питання, які були актуальні не тільки для творців класичної літератури, а й для письменників сучасності. Роман Л. Улицької «Казус Кукоцького» можна віднести до творів, в центрі уваги яких стоїть тема життя і смерті. Особливе місце в романі займає вставна новела, яка є одним з головних складових елементів у створенні танатологічного підтексту роману загалом.

У творі втілені різні танатологічні мотиви: мотив покаяння, мотив подвійності, мотив очищення, мотиви вічності, циклічності, туги і мотив танатологічної рефлексії.

В ході нашого дослідження нами були виділені в романі «Казус Кукоцького» алюзії, ремінісценції, атрибутивні і не атрибутивні цитати, які відсилають читача до таких творців класичної літератури як: Данте Аліг'єрі, Ф.М.Достоевський, М.М.Карамзін, М.Горький, Л.М.Толстой, Оноре де Бальзак, Мігель де Сервантес. Окрім того, цитуються вірші К. Симонова і О.Мендельштама. Також в тексті роману нами знайдені численні звертання автора до християнських канонічних текстів.

Зупинимося більш детально на зв'язках, встановлених нами між романом Улицької і творами М.Горького. У його творах нами не тільки виділені танатологічні мотиви, але і встановлена кореляція з танатологічними мотивами роману Л. Улицької «Казус Кукоцького».

Горький займає виняткове становище в російській історії. Він є попередником і зачинателем пролетарської літератури. Горького необхідно розглядати не лише як літературне явище, а як явище суспільне, політичне, філософське.

Вивчаючи місце релігії у творчості М.Горького, дослідники в більшості своїй схожі в думках, називаючи письменника безбожником і атеїстом.

У своїй статті «Великий еретик (Горький как религиозный мыслитель)» М. Агурский дає досить повну характеристику творчості М.Горького саме з релігійної точки зору, і розкриває духовні корені горьківського богобудівництва: «О себе Горький говорил как об атеисте, и можно привести много доказательств, что он был воинствующим врагом любой институционализованной религии. Ведь и Мережковский называл его "безбожником". Но этого вовсе не достаточно для того, чтобы считать его атеистом. Изучение его наследия приводит к выводу о том, что его воинствующий "атеизм" был разновидностью христианской богорборческой ереси. Только в этом смысле можно назвать его "безбожником"» [1].

Нас не випадково зацікавило питання про релігійні погляди письменника, оскільки в його творах піднімаються питання безпосередньо пов'язані з темою смерті (в її релігійному аспекті): покаяння, страх смерті,

нікчемність земної метушні, деперсоналізація смерті та ін.

Один із творів М.Горького, який потрапив в поле нашого дослідження - оповідання «Туга», в якому згадується не тільки про спасіння душі, а й розглядаються філософські питання, пов'язані з життям і смертю: в чому сенс життя, неминучість смерті.

У цьому оповіданні головний герой Тихон Павлович випадково стає свідком похоронної процесії. Ця подія стає центральною і підпорядковує собі весь ряд подій у творі.

Опинившись мимоволі в натовпі людей, що супроводжували небіжчика в останню путь, Тихон Павлович звернув увагу на деякі моменти, які неприємно вразили його: по-перше, неналежна поведінка диякона і, по-друге, відстороненість учасників процесії від небіжчика і смерті, як такої.

Ось як зображує автор оповідання «Туга» настрій похоронної процесії: «Шли так быстро, точно человек, лежавший в гробу, ещё при жизни успел всем страшно надоест и все старались как можно скорее отделаться от него. Тихон Павлович заметил это:

«“Эк их гонят! Куда торопятся? Тоже люди божи! Чай, поди-ка, как жив был человек, так и то и сё, а умер — вали скорее в яму: нам некогда!”» [2, с.348].

Певна відстороненість спостерігається і у героїні роману «Казус Кукоцкого» Олени Георгіївни в перші хвилини після смерті її бабусі: «Это была первая смерть на моих глазах. Я <...> пыталась всеми силами понять происходящее – <...>, и, в особенности, само это мгновение, в которое живая и теплая бабушка превратилась в странную и ненужную вещь, которую надо было поскорее убрать с глаз, упрятать подалее в землю» [2, с.129]. Але, в даному випадку, бажання скоріше сховати з очей «непотрібну річ» викликано не духовною роз'єднаністю з померлою людиною, а *страхом* перед цією «незбагненою» подією.

Холодність Горьківських персонажів по відношенню до небіжчика викликана різними факторами: по-перше, відсутність родинних зв'язків з померлим; по-друге, на превеликий жаль, тут дається взнаки соціальний фактор, адже померлий був «не из важных», яким за життя ніхто не цікавився, і «умер он больнице одинокий, каким был всю свою жизнь (курсив мій - Ю.К.)» [с.349]. В поданому фрагменті чітко простежується питання щодо *деперсоналізації смерті*, яке розкривається і в досліджуваному нами романі Л.Улицької, і в творах класичної літератури (зокрема в творах Ф. М. Достоевського).

Об'єднуючим початком щодо відсторонення від смерті і небіжчиків, як у персонажів Горького, так і у персонажів Улицької - це «бездна, разделяющая живых и мертвых» [3, с.129].

Особливе значення в обох творах відіграє описання навколишньої дійсності героїв.

М. Горький дуже точно і майстерно, використовуючи пейзажні характеристики, візуалізує душевні переживання і хвилювання головного героя: «Так в ясный летний день по небу пробежит лёгкий обрывок облака и скроется, растаяв в лучах солнца... но вот ещё один... ещё... ещё... и хмурая грозная туча, насыпаясь и глухо ворча, медленно ползёт над землёй» [2, с.350].

Наведемо ще одну цитату з оповідання М.Горького: «Грязно-серые, ничтожные, они (избёнки) казались ещё жалче и бедней под покровом

бесстрастного глибокого неба, раскинувшегося над ними задумчиво и важно(курсив мой – Ю.К.)» [3, с.358]. Виділені нами лексеми на імпліцитному рівні втілюють думку про *мізерність і нікчемності земних справ* перед Господом. Ще в одному епізоді, в образі «затхлої води» М. Горький репрезентує ідею про *«затхлість» людського життя і мертвотності душі*.

У романі «Казус Кукоцкого» фактично відсутні подібні «говорячі» пейзажі. Але, деякі деталі зовнішнього світу і об'єкти предметно-речового простору несуть в собі надзвичайно важливе смислове значення не тільки для виявлення танатологічного підтексту роману, але і для кращого розуміння внутрішнього світу персонажів, їх почуттів і переживань.

Наприклад, досить часто Л. Улицька використовує лексему «мусор» в різних її синонімічних варіаціях: «прибрежная загаженная полоса» [3, с.40], «смердящие горы отбросов» [3, с.410], «унавоженный общий пляж» [3, с.410], «горы рыночного мусора – гнилых овощей (курсив мій - Ю.К.)» [3, с.208] та ін. З нашої точки зору, це не випадково, таким чином автор твору реалізує *ідею про засміченість наших душ нікчемністю земної суєти*.

Підсумовуючи все розглянуте вище, ми прийшли до висновку, що твори М. Горького багато в чому корелюють з романом Л. Улицької в їх танатологічному аспекті. Встановлені нами зв'язки проявляються на різних рівнях тексту, відбувається взаємопроникнення танатологічних мотивів, що в свою чергу допомагає зробити більш глибокий і повний їх аналіз.

Література

1. Агурский М. Великий еретик (Горький как религиозный мыслитель) / М. Агурский // Журнал «Вопросы философии». – 1991. - №8. – с.54-74
2. Горький М. Собрание сочинений в восьми томах / М. Горький. – М. «Советская Россия», 1987 – Т. 1: Рассказы (1892 -1897) - 510 с.
3. Улицкая Л. Казус Кукоцкого: роман / Л. Улицкая – М.: Эксмо, 2011. – 509 с.

Шапошникова О.О., аспірантка

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

АКТУАЛЬНІСТЬ ХУДОЖНЬОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Сьогодні відбувається гуманізація науки, актуалізуються інтердисциплінарні дослідження в постнекласичній гуманітаристиці: багато відкриттів відбувається на стикові наук, зокрема загостреною є взаємодія літературознавства і філософії.

Антропологія (від грецьк. «antropos» – людина, «logos» – слово, вчення) – наука про людину. Від початку свого існування термін «антропологія» означав науку про фізичну організацію людини, її мінливість у часі та просторі (антропоморфологія, антропогенез, етнічна антропологія). Художня антропологія генетично близька саме до філософської антропології (заснованої М. Шелером), яка набула статусу окремого напрямку в філософії на початку ХХ ст. Адже філософська антропологія вивчає саме духовні аспекти сутності людини, а не її фізіологічні дані (форму носа, очей тощо). На початку слід визначитися з варіаціями поняття «художня антропологія», зокрема – «літературна антропологія», «антропологія літератури» (В. Ізер, Р. Нич, В.